

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

OPUSCULA

SIVE

DE VARIIS ARGUMENTIS LIBRI.

VITA¹ S. PAULI PRIMI EREMITÆ.

S. Pauli, a quo primum eremus habitari cœpta, vitam, dejecto nonnihil stylo propter simpliciores, enarrat: ostenditque illum 16 circiter annos natum, eremum petiisse sub Decio et Valeriano, ut sævientem in Christianos persecutionem declinaret, in eaque annis degisse xcviii mira abstinentia ac sanctitate, usquequo a magno Antonio divinitus admonito visitatus, diem ultimum oppetiit. Historiam cognomini Paulo seni Concordiensi inscribit.

¶ PROLOGUS².

1. Inter multos sæpe dubitatum est a quo potissimum monachorum eremus habitari cœpta sit. Quidam enim altius repetentes, a beato Elia et Joanne sumpsere principiam; quorum et Elias plus nobis videtur fuisse³, quam monachus: et Joannes ¶ ante prophetare cœpisse quam natus sit. Alii autem, in quam opinionem⁴ vulgus omne consentit, asserunt Antonium hujus propositi caput, quod ex parte verum est: non enim tam ipse ante omnes fuit, quam ab eo omnium incitata sunt studia. Amathas⁵ vero et Macarius, discipuli Antonii,

¹ Scripta circ. an. 374.

² Prologi distinctionem hanc, quæ in editis non habetur, suffecimus ex 3 mss. Vatic. olim reginæ Suecor. 422, 500 et 589, quibuscum totam quoque historiam contulimus. Nec diffitemur tamen in antiquissimo Veronensi nostro, de quo in præcedenti proxime admonitione diximus, ab Ursicino lectore exarato anno 517, hunc esse duntaxat libelli titulum, *Incipit Vita beati Pauli monachi Thebæi*, absque ulla prologi mentione.

³ Confer quæ Rosweyodus Patrum atque Historicorum congegisset testimonia de Elia et Joanne eremicultoribus omnium primis. Mox idem Rosweyodus, aliique pauci editi libri videtur propheta fuisse, quod nomen propheta libri alii plerique omnes et præsertim mss. tacent. Nos in præcedenti editione nostra recte suffecisse videbamus auctoritate prælaudati codicis Veronensis. Sed ab ejus qui codicem tunc sibi sumpserat cum editis comparandum, incuria decepti, nunc de vera codicis lectione certiores glossema illud expungimus.

⁴ Veronens. ms., in qua opinione omnes consentiunt.

⁵ In Chronico tres magni Antonii discipulos numerat, *Sarmatam, Amatham, et Macarium*. Aliter etiam in S. Posthumii. Vita, *Macarius corpus sepelisse magistri* dicitur, non *Amathas*, ut Hier. innuit.

⁶ Impressam lectionem nostri quoque codd. cum vetustiori editione asserunt. Alii autem mss. penes Rosweyodum, Bollandum et Martianæum, principem

A e quibus superior magistri corpus sepelivit, etiam nunc affirmant, Paulum quemdam Thebæum principem⁶ istius rei fuisse, non ¶ nominis; quam opinionem nos quoque probamus. Nonnulli hæc et alia, prout voluntas tulit, jactitant: subterraneo specu crinitum calcaneo tenus hominem fuisse⁷, et multa quæ persequi otiosum est incredibilia fingentes. Quorum quia impudens mendacium fuit, ne refellenda quidem sententia videtur. Igitur quia de Antonio tam Græco quam Romano stylo diligenter memoriæ traditum est, pauca de Pauli principio et fine scribere disposui; magis quia res

istius rei tantum non fuisse nominis (vel sed non nominis) quam opinionem, etc. Et, Principem istius fuisse nominis et ordinis, vel istius rei fuisse nominis et ordinis. Editi plerique: *Principem istius rei, quod non tam opinione quam nomine, etc.* Sentit vero Hieronymus principem quidem ejus instituti, sive eremiticæ vitæ fuisse Paulum, non tamen ab illo vulgari cœptum nomen eremitarum. Mihi tamen, si conjectare liceat, probaretur principem istius non rei fuisse, sed nominis, ut sensus esset, fuisse quidem ante Paulum, qui solitudines incolerent, ab eo tamen Eremitarum nomen primitus auspicari. Exiit dudum, sive anno 1750, Argentorati eruditissimi Anonymi *Responsum* ad libellum *De primatu S. Pauli Thebæi*; qui et multis hac de re disserit, et veriorem hanc nostram loci hujus interpretationem probat.

Principem istius rei fuisse, non, etc. Sic legunt mss. codices vetustiores ac meliores. Alii autem has retinent varias lectiones. Codex Avenionensis, alter Tolosanus FF. Prædicatorum: « Principem istius fuisse nominis et ordinis. » Duo Parisienses: « Principem rei istius fuisse nominis et ordinis. » Editi denique sicam hujusmodi ab Erasmo lectionem exhibent: « Principem istius rei fuisse; quod non tam nominibus, quam opinione nos quoque comprobamus. » MARTIAN.

⁷ Abest vox *fuisse* a Veron. ms. ut ex aliquot editis libris.

omissa erat, quam fretus ingenio. Quomodo autem in media ætate vixerit, et quas Satanæ pertulerit insidias, nulli hominum compertum habetur.

INCIPIT VITA.

2. *Decius et Valerianus Christianorum persecutores.* — Sub Decio et Valeriano¹ persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, felici cruore martyrium pertulerunt, multas apud Ægyptum et Thebaidem Ecclesias tempestas sæva populata est. Voti tunc Christianis erat, pro [Veron. eo] Christi nomine gladio percuti [Veron. perpeti]. Verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens animas cupiebat jugulare, non corpora. Et ut ipse, qui ab ipso passus est, Cyprianus ait: Volentibus mori², non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subijcimus³.

3. *Duo martyres insignes.* — Perseverantem in fide martyrem, et inter eculeos laminasque victorem, jussit melle perungi, et sub ardentissimo sole, religatis manibus post tergum, reponi⁴, scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sargines ante superasset. Alium juvenili ætate florentem, in amænissimos hortulos præcepit abduci [Al. adduci]. \blacktriangle ibique inter lilia candentia et rubentes rosas, cum leni juxta murmure aquarum serperet rivus, et molli sibilo arborum folia ventus præstringeret [Al. stringeret], super exstructum⁵ plumis lectum resupinari, et ne se inde posset

¹ Titulus Veron. ms. nostro abest. Tum vitiose, ut nullus dubito, duo penes Martian. codices, sub *Diocletiano et Valeriano*; nec refert quod subnexa adolescentis a meretrice tentati historiam sub Diocletiano minime accuratus auctor Nicephorus narret lib. VII. Mox duo verba *felici cruore* in duobus e nostris mss. desiderantur. Veron. aliq. *felici cruore damnati sunt*.

— Sub Decio. Mss. codices Aven. et Tolos., sub *Diocletiano et Valeriano*. Quod propterea annotamus, quia historiam juvenis mox subjectam sub Diocletiano gestam refert Nicephorus, lib. VII Hist. 43. MARTIAN.

² S. Cyprianus, epist. 53, *maxime cum cupientibus mori, non permetterentur* (leg. cum Hier. singulari numero *permitteretur*) *occidi*. Seneca, *Thebaid*: « Occidere est, vetare cupientem mori. »

³ Antea erat *subijcimus*, repugnantibus mss. duorum ope etiam in sequenti versu, cum esset *Perseverantem igitur in fide*, etc., vocem *igitur*, qua sensus turbatur, expunximus. Horum martyrum in Martyrologio ad 28 Junii est mentio.

⁴ Maluimus rectiore sensu ex Veronens, aliisque optimæ notæ libris resigere hunc locum, *religatis post tergum manibus reponi* pro *ligatis* et *resupinari*, quemadmodum alii habent.

⁵ Alit. *super stratum plumis*, etc., sed deinde veteres editores Erasm., Rosweyd. et Victorius immutant ex conjectura *serico* pro *sertorum*. Tum ac *lectulum* et *supinari*.

⁶ *Blandis sertorum*. Editi legunt, *blandis serico nexibus*; omnes autem mss. ut nos edidimus, *blandis seriorum nexibus*. Quæ lectio non debuit immutari ex sola Erasmi conjectura. MARTIAN.

⁷ Tres Reginæ mss. *quid ageret miles Christi? quo se conferret? quem*, etc. Rectius. Mox unu

A excutere, blandis⁶ sertorum nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit delicatis stringere colla [Al. collum] complexibus: et, quod dictu quoque scelus est, manibus attrectare [Al. obtrectare] virilia: ut corpore in libidinem concitato, se victrix impudica superjaceret. Quid ageret milies Christi⁷, et quo se verteret, nesciebat. Quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. Tandem cœlitus inspiratus, præcisam mordicus⁸ linguam in osculantis se faciem expuit; ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit [Al. occupavit et præripuit. Ms. Veron. calcavit].

B 4. *Pauli dotes et eruditio.* — Per idem ergo tempus quo talia gerebantur apud inferiorem Thebaidam, cum sorore jam viro tradita, post mortem [Al. morte] ambrosorum parentum in hæreditate locupleti, Paulus relictus est annorum circiter sexdecim⁹, litteris tam Græcis quam Ægyptiacis apprime [ms. Ver. adplene] eruditus, mansueti animi, Deum valde amans. Et cum persecutionis procella detonaret, in villam¹⁰ remotiorem et secretiorem secessit. Verum quid pectora humana non cogit [ms. Ver. cogis] *Auri sacra fames* (Virgil. *Æneid.* II)? sororis maritus cœpit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum uxoris lacrymæ, ut assolet¹¹, non communio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus, ab scelere revocavit [ms. Ver. revocaverunt]. Aderat¹², instabat, crudelitate quasi pietate utebatur.

C *superabat abominata voluptas*. Al. *superaret voluptas*; et hoc rectius. Rectissime autem mox duo verba *cœlitus inspiratus* ms. Veronens. tacet.

⁸ *Impressi morsu*, aut *morsibus*. Sed quam prætulimus Veronensis, aliorumque mss. lectionem, probat similis Hieronymi locus epist. 88, sive Theophili Synodica, n. 1: « Unus linguæ partem mordicus amputavit. »

⁹ Ita post Martianæum mss. omnes, e quibus vetustior unus, qui penes me est, superiori sui parte truncatus. Victorius vero, post Erasm. *quindecim* tantum enumerat. Nec tamen abs re notat Bollandus non dici abs Hieronymo. Paulum simul ac parentibus orbatus est profugisse, sed postea cum mota est persecutio post Philipporum imperatorum cædem.

¹⁰ Quidam mss., *In villa remotiore secretius habitabat, secretior manebat*, alii *remotior secretiorque fuit*. Meliori sensu cautam recessionem exhibet impressa lectio, qua se Paulus subtraxisse, ac Domino reservasse significatur, ut cum Cypriano loquar. Vide Tertulliani librum *de Fuga in persecutione*.

— *In villam*. In aliis libris mss. *In villa secretius habitabat*, vel, *In villa remotior secretiorque fuit*. MARTIAN.

¹¹ Duo verba, *ut assolet*, a cunctis nostris mss. aliisque libris absunt, et expungi malim. Mox quidam, *ad hæc instabat*: quam lectionem etiam veteres editi recipiunt immutantque amplius: *Crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari*. Sed præferenda impressa, quam constat ex Floro lib. III, cap. 5, de Mithridate Hieronymum elegantissime mutuatum: « Aderat, instabat; sævitia, quasi virtute, utebatur. »

¹² *Aderat, instabat*. Plures codices legunt: « Ad

5. *Furtiva monetæ officina.* — Quod ubi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur [*Al. præstolatur*], necessitatem in voluntatem vertit, ac paulatim progrediens, rursusque subsistens¹, atque hoc idem sæpius faciens, tandem reperit saxeam² montem, ad cuius radices haud grandis spelunca lapide claudebatur. Quo remoto (ut est cupiditas hominum occulta cognoscere), avidius explorans, animadvertit intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens³: cuius rivum tantummodo foras erumpentem, statim modico foramine, eadem quæ genuerat, aquas terra sorbebat. Erant præterea per exesum [*Al. saxeam*] montem haud pauca habitacula, in quibus scabræ jam incudes et mallei, quibus pecunia signatur, visebantur. Hunc locum Ægyptiorum litteræ ferunt, furtivam monetæ officinam fuisse, ea tempestate qua Cleopatrarum junctus est Antonius.

6. Igitur adamato (quasi quod a Deo sibi offerretur) habitaculo⁴, omnem ibidem in orationibus et solitudine duxit ætatem. Cibus et vestimentum ei palma præbebat. Quod ne cui impossibile videatur, Jesum testor et sanctos angelos ejus in ea

hæc instabat, crudelitate quasi pietate utebatur. » Quod ex Floro mutuatur Hieronymus: cum L. Florus lib. III, c. 5, sic habeat: « Aderat, instabat, sævitia, quasi virtute utebatur. » Erasmus et Marianus id ignorantes aliam lectionem confixerunt, nempe: « Ad hæc, instabat, crudelitas quæ pietatem videbatur imitari. » MARTIAN.

¹ Pro *subsistens* tres Reginæ libri *tantumdem*, quam vocem priori minime exclusa nostrum exemplar sic retinet: *Rursusque subsistens tantumdem, atque idem sæpius*, etc. M. Ver., *procedens rursusque tantumdem*.

² Mss. quidem *excisum*, alii etiam editi *exesum*, al. *extensum*. Verum *saxeam* vocat hic S. Pater elegantiss. Sallustius in Jugurtha. c. 92: « Erat inter cæteram planitiem mons saxeus, mediocri castello satis patens. » Quibus similia habent Florus III, c. 4, et Frontinus III, c. 9. Porro in sequentibus, omnium quos contulimus mss. fidem atque consensum sequi maluimus; peccare enim videntur nobis hucusque editi intrusis quibusdam vocibus, quæ alium atque incommodum sensum reddunt. « Ad cuius, inquit, radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. » In aliis mss. apud Gravium. « Speluncam vidit, cuius os haud grandi lapide claudebatur. » Mox etiam, sed integro utrobique sensu manente, variant plerique mss. « Ut est cupiditas hominum avidius occulta agnoscere, animadvertit intus. » Veroneus. « Avidius occulta cognoscere cupiens. »

³ Istud *ostendens* opponitur præcedenti proxime verbo *contexerat*. Palma scilicet, quæ *desuper* ramis vestibulum contegebat, *ostendebat* de plano fontem, id est ipsum non tam sinebat videri, quam positu suo ipso indicabat. Adnotasse id oportuit, ut satis fieret nupero Severi Sulpicii editori, qui locum hunc omnino corruptum putat facitque intelligendo ut nihil intelligat. Veronens. ms. decurtatum hac brevi pericope verbis, *cujus virum*, etc., *mox erumpentem statim modico foramine*, et denique *aquas*, tantum non improbo.

A eremi parte, quæ juxta Syriam Saracenis jungitur⁵, et vidisse me monachos, et videre⁶, e quibus unus per triginta annos clausus, hordeaceo pane et lutulenta aqua vixit, alter in cisterna veteri (quam gentili sermone Syri GUBBAM⁷ vocant) quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Hæc igitur incredibilia videbuntur his, qui non credunt omnia possibile esse credentibus [*ms. Ver. credenti*].

7. *Ætas Pauli et Antonii.* — Sed ut ad id redeam unde digressus sum, cum jam centum tredecim annos beatus Paulus vitam⁸ cœlestem ageret in terris, et nonagenarius in alia solitudine Antonius moraretur (ut ipse asserere solebat), hæc in mentem ejus cogitatio incidit, nullum ultra se perfectum⁹ monachum [*Al. monachorum*] in eremo consedissee. At illi per noctem quiescenti revelatum est esse alium interius [*Al. ulterius et in terris*] multo se meliorem ad quem visendum deberet proficisci. Illico erumpente luce, venerabilis senex infirmos artus baculo regente sustentans, cœpit ire velle quo nesciebat. Et jam media dies coquente desuper sole servebat, nec tamen a cœpto itinere abducebatur [*Ver. ms. deducebatur*] dicens: Credo in Deum meum, quod olim servum, quem mihi¹⁰ promisit, ostendet. Nec plura his,

⁴ Ms. Veron., *Quasi si a Deo offerretur habitaculo*.

⁵ In ea eremi parte, quæ juxta Tyriam Saracenis jungitur. Hoc modo legimus in duobus antiquis exemplaribus mss. unde compertum nobis est Hieronymum vitam Pauli edidisse in eremo. MARTIAN.

⁶ Comma istud *et videre* non habent duo Reginæ mss. qui tamen paulo post cum Veronensi, atque aliis in instanti legunt *vixit*, atque *infra sustentatur*, quam lectionem doctis viris, et præcipue Tillemontio probari scimus; sed non adeo contextum duximus immutandum.

⁷ Equidem arbitror non GUBBAM Syros gentili sermone dicere, sed quemadmodum Victorius legit KUBBAM, quæ vox cisternam, lacunam hisque similia significat. Quod autem etiam in Jerem. cap. VI tradit Gubbam Syro et Hebraico sermone *cisternam* appellari, pronuntiationem Syrorum sui temporis fortasse respexerit, et quidem a Chaldæo נַרְיָא deduci possit, quod foveam et lacum significat, sed nihil tale vox illa Syriace. Id porro etiam addere placet, hujusmodi monachos, qui se cisternis includebant, Græce ἐγκλειστους appellari.

⁸ Idem Ms. *Cum jam centesimo tertio decimo ætatis suæ anno vitam*, etc., ipso prætermisso nomine *Beatus Paulus*.

⁹ Vox isthæc *perfectum*, quam in nullo ms. exemplari invenimus, facile expungi posset, nisi, quod statim subdit, revelatum esse *alium ulterius multo se meliorem*, suffragium qualecunque adderet. Olim nos putabamus legi debere *profectum*, ut sensus tantum esset, multum ultra Paulum in interiores penitioresque eremi partes profecisse; quod non usque adeo probamus. Malumus autem cum ms. Veron. legi *nullum ultra se monachorum in eremo*, etc. Tertio ab hoc versu pro *deberet proficisci* habet idem ms. *properare deberet*.

¹⁰ Quinque mss. *quod servum suum, quem mihi*, etc. quam lectionem etiam Victorius probat, priori quæ tunc obtinebat, expuncta, quia quod mihi servo suo promisit.

conspicit [Al. conspicatur. Ver. ms., centauro] A hominem equo mistum, cui opinio poetarum Hippocentauro¹ vocabulum indidit. Quo viso, salutaris impressione signi armat frontem: Et heus tu, inquit, quam in parte hic servus Dei habitat? At ille barbarum nescio quid infrendens, et frangens potius verba quam proloquens, inter horrentia ora setis², blandum quæsitivum alloquium. Et dexteræ protensione manus cupitum indicat iter, et sic patentes³ campos volucris transmittens fuga, ex oculis mirantis evanuit. Verum hæc utrum diabolus ad terrendum eum simulaverit, an (ut solet) eremus monstruosorum animalium ferax, istam quoque gignat bestiam, incertum habemus.

8. Fauni et Satyri. Satyrus allatus vivus Alexandriam. — Stupens itaque Antonius, et de eo quod viderat secum volvens, ulterius progreditur⁴ [Ver. ms. regrediebatur]. Nec mora, inter saxosam convallem haud grandem homunculum videt, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cujus extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat. Ad hoc Antonius spectaculum⁵, scutum fidei et loriceam spei, ut bonus præliator, arripuit: nihilominus memoratum animal, palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides, offerebat [Al. afferebat]. Quo cognito, gradum pressit Antonius, et quisnam esset interrogans, hoc ab eo responsum accepit: « Mortalis ego sum, et unus ex accolis eremi, quos vario delusa errore Gentilitas, Faunos, Satyrosque⁶, et Incubos vocans⁶ colit. Le-

¹ Unus ms. *onocentauro*. De huiusmodi autem duarum specierum monstro alii disputant, nec difficile creditu ostendunt ex Plin. l. vii, c. 3, et Alexandro ab Alexandr. l. iii, c. 8. Vid. infra Not. 5.

² Victor, *senis*, alii *satis*; sed verius *setis* visum est: quod e duobus mss. expressimus.

³ Duo codd. Vatic., *celerius progrediebatur*.

⁴ Hucusque vitiose obtinuit. *Infrafractusque et hoc Antonius spectaculo*, cum nullus tamen ms. ut multum inter se variant, vocem *Infrafractusque* habeat. Sequimur hic alterum Reginæ, sive 432. Alii *attonitus* pro *Antonius* legunt, fortasse verius hac serie: « In caprarum pedes desinebat; et hoc attonitus spectaculo scutum fidei bonus præliator arripuit. » Verba enim interposita, *et loriceam spei, ut*, non agnoscunt. Ver., *et hoc attonitus ex spectaculo*.

⁵ Hanc de Fanno Satyrove historiolum, quæ benigno lectore indigere videatur, faciunt multa apud alios gravissimos auctores testimonia probabiliorem. Augustin. lib. xv *de Dei* c. 23: « Celeberrima fama est multique se expertos, vel ab iis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audiisse affirmant, Silvanos et Faunos, quos vulgo Incubos vocant, improbos existisse mulieribus. » Iterum Hieron. in Isai. xiii: « Pilosi, vel Incubones, vel Satyros; sylvestres quosdam homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. » Paria habet Eutropius lib. xii et Isidorus lib. ix *Originum*. Plerumque autem dæmones ex vulgi sensu fuisse creduntur. Heraclitus, *de Incredibilibus*, c. 25, fuisse montanos homines narrat, τράγων δὲ τρίχας καὶ σκέλη ἔχειν, *hircorumque pilos, habere et crura*. His laudatisque præcedenti columna auctoribus in hanc rem, adde Plutarchum in Vita Syllæ; quem ait propre Dyrrachium vidisse

gatione fungor gregis mei. Precamur ut pro nobis communem Dominum deprecetur, quem in [Ver. tacet quem in] salutem mundi olim venisse cognovimus; et in universam terram exiit sonus ejus. » Talia eo loquente, longævus viator ubertim faciem lacrymis rigabat, quas magnitudo lætitiæ indices cordis effuderat. Gaudebat quippe de Christi gloria, et de interitu Satanæ: simulque admirans, quod ejus posset intelligere sermonem, et baculo humum percutiens, aiebat: « Væ tibi, Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris. Væ tibi, civitas meretrix, in quam totius orbis dæmonia confluxere. Quid nunc dictura es? Bestiæ Christum loquuntur, et tu pro Deo portenta veneraris⁷. » Necdum verba compleverat, et quasi pennigero volatu petulcum animal aufugit. Hoc ne cuiquam ad incredulitatem⁸ scrupulum moveat, sub rege Constantio⁹, universo mundo teste, defenditur. Nam Alexandriam istiusmodi homo vivus perductus, magnum populo spectaculum præbuit: et postea cadaver exanime, ne calore æstatis dissiparetur, sale infuso [Ver. ms. infusam et], Antiochiam ut ab imperatore videretur, allatum est.

9. Sed ut propositum persequar, Antonius ceptam regionem¹⁰ pergebat, ferarum tantum vestigia intuens, et eremi latam vastitatem. Quid ageret, quo verteret gradum, nesciebat. Jam altera effluxerat dies. Restabat unum, ut deseri se a Christo non posse consideret. Pernox secundas in oratione exegit tenebras: et dubia adhuc luce,

oculis ac lustrasse curiosius vivum Satyrum huiusmodi, eumque esse allocutum, tametsi nequiret ille formare verba, eujus vox hinnitum equi, aut hirci sonum referret. Dicuntur et Tertullianus, et Justinus, et Cyprianus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, auctores eruditissimi, huiusmodi fabulæ aurem accommodasse, eosque Satyros putasse ex angelis rebellibus esse, quos terris incubare Deus vindex jussisset, aliis in ære, aliis in inferno esse coactis. Omnis arte Ethnicorum religio communi consensu eos pro diis sive semideis habuit. Prætereo insulsa Rabinorum commenta, et cum primis R. Abraham, qui veras creatura de Omnipotentis manu esse, sed imperfectas censuit, eo quod cum illas Deus conderet, deprehensus nocte Sabbathi noluit ultimam eis manum imponere.

⁶ Nostri codd. illud *vocans* non habent.

⁷ Isthæc superioris sententiæ repetitio. *Et tu pro Deo portenta veneraris*, in nostris mss. non invenitur.

⁸ Mss. *ne cui ad incredulitatem (vel incredulitatis) scrupulum*.

⁹ Antea erat *Constantino* cum vulgatis plerisque. At mss. nostri omnes libri, atque ipse cum primis Veronens. *Constantio* habent, quod nomen hic restitimus ad eorum fidem, assentiente ipsa temporum ratione atque historia, ut et nupero Severi Sulpitii editore notatum est; non enim Antiochiæ sedem habuisse Constantinum asseri potest, cum de Constantio minime dubium sit, primis saltem duodecim aut tredecim ejus imperii annis.

¹⁰ Unus ms., *cepta regione*; duo alii et qui penes me est, *cepto itinere pergebat*. Mox verbum *nesciebat* pari consensu omnes tacent, satiusque erit expungere.

haud procul intuetur¹ lupam sitis ardoribus anhelantem, ad radicam montis irrepere. Quam secutus oculis, et juxta speluncam, cum fera abiisset, accedens, intro cepit aspiciere (*Ver. ms. cepit introspicere*): nihil curiositate proficiente, tenebris arcentibus visum. Veram, ut scriptura ait², *perfecta dilectio foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18), suspensio gradu et anhelitu temperato, callidus explorator ingressus³, ac paulatim progrediens, cepitque subsistens sonum aure captabat. Tandem per cæcæ noctis horrorem procul lumen intuitus, dum avidius properat, [●] offenso in lapidem pede⁴, strepitum concitavit; post cujus sonitum beatus Paulus ostium quod patebat occludens (*Ver. recludens*), sera obfirmavit. Tunc vero Antonius pro [*Al. præ*] foribus corruens, usque ad sextam, et eo amplius horam, aditum precabatur dicens: Qui sim, unde, cur venerim, nosti. Scio me non mereri conspectum tuum: tamen nisi videro, non recedam. Qui bestias recipis [*Al. suscipis*], hominem cur repellis? Quæsi, et inveni; pulso ut aperiatur. Quod si non impetro, hic [*Ver. hic, hic*] moriar ante postes tuos: certe sepelies vel cadaver⁵.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Ad quem responsum paucis ita reddidit heros.
(Virgil., *Æneid.*, lib. II et VI).

Nemo sic petit, ut minetur; nemo cum lacrymis calumniam facit. Et miraris⁶ si non recipiam, cum moriturus adveneris? Sic arridens Paulus patefecit ingressum. Quo aperto, dum in mutuos miscentur^C amplexus, propriis se salutavere nominibus; gratia Domino in commune referuntur.

10. Et post sanctum osculum residens Paulus, cum Antonio ita exersus est: En quem tanto labore quæsi, putridis⁷ senectute membris operit inculta canities. En vides hominem, pulverem mox futurum. Verum quia charitas omnia sustentat [*Ver. sustinet*], narra mihi, quæso, quomodo [*Ver. ut*] se habeat humanum genus. An in antiquis urbibus nova tecta consurgant; quo mundus regatur imperio; an supersint aliqui, qui dæmonum errore rapiantur [*Al. capiantur*]. Inter has sermocinationes suspiciunt alitem corvum in ramo arboris consedis, qui inde leniter subvolabat⁸, et integrum panem ante ora mirantium deposuit; post cujus abscessum; Eia, inquit Paulus, Dominus nobis prandium misit, vere pius, vere misericors. Sexa-

¹ Erat absque negandi particula, *procul intuetur*.

² Concinnius mss. *Verum quia, ut Scriptura ait, etc., ingressus est. Ac paulatim, etc.*

³ Duo verba *callidus explorator* Veron. ms. tacet; mox *capiebat* legit pro *captabat*.

⁴ Aliter mss., *offensum pede* (noster in pedem) *lapidem in strepitum concitavit*. Mox *recludens* pro *occludens*. Veron., *offensu pedis*.

⁵ Gravius alibi invenit *vel cadaver exanime*.

⁶ Al. Victorio et Gratio annotantibus *injuriam facit. Et minaris si, etc.*

⁷ Mss., *putridus*; et paulo post *omnia sustinet, pro sustentat*.

A ginta jam anni sunt quod [*Al. ex quo*] dimidii semper panis fragmentum [*Ver. fragmen*] accipio: verum ad adventum tuum, militibus suis Christus duplicavit annonam.

14. Igitur Domino gratiarum actione celebrata, super vitrei marginem fontis uterque consedit [*Ver. subsedit*]. Hic vero quis frangeret panem oborta contentio, pene diem [●] duxit in vesperum. Paulus more cogebat hospitii, Antonius jure refellebat ætatis, Tandem consilium fuit, ut apprehenso e regione pane, dum ad se quisque nititur, pars sua⁹ remaneret, in manibus. Dehinc paululum aquæ in fonte prono ore [*Al. prono in fronte ore*] liberunt: et immolantes Deo sacrificium laudis, noctem transegere vigiliis. Cumque jam esset terræ [*Al. terris*] redditus dies, beatus Paulus ad Antonium sic locutus est: Olim te, frater, in istis regionibus habitare sciebam: olim te conservum meum mihi promiserat Deus: sed quia jam dormitionis meæ tempus advenit, et quod semper cupiebam [*Ver. cupieram*] dissolvi, et esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona justitiæ: tu missus es a Domino, qui humo corpusculum meum tegas, imo terræ terram reddas.

12. *Athanasius pallium dedit Antonio. Monasterium Antonii a Saracenis occupatum.* — Illis Antonius auditis, flens et gemens, ne se desereret, atque ut comitem tale itineris acciperet, precabatur. Et [*Al. At*] ille: Non debes, inquit, quærere quæ tua sunt, sed quæ aliena. Expedi tibi¹⁰, sarcina carnis abjecta, Agnum sequi. Sed et cæteris expedi fratribus, ut tuo adhuc instituantur exemplo. Quamobrem, quæso, perge, nisi molestum est: et pallium quod tibi Athanasius episcopus dedit, ad obvolvendum corpusculum meum, defer. Hoc autem beatus Paulus rogavit, non quod magnopere curaret, utram tectum putresceret cadaver, an nudum (quippe qui tanto temporis spatio, contextis palmarum foliis vestiebatur), sed ut a se recedenti¹¹ mœror suæ mortis levaretur. Stupefactus ergo Antonius, quod de Athanasio et pallio ejus audierat, quasi Christum in Paulo videns, et in pectore ejus Deum venerans, ultra respondere nihil ausus est: sed cum silentio lacrymans, exosculatis ejus oculis manibusque, ad monasterium quod postea a Saracenis occupatum est¹², regrediebatur. Neque vero gressus sequebantur animum. Sed quamvis corpus inane jejuniis, seniles etiam anni fregerant¹³, tamen animo vincebat ætatem.

⁸ Idem *leviter subvolans, integrum, fere cum Victorio. Ver leniter subvolans integrum, etc.*

⁹ Addit. Ver. ms. *trahere, tum editi vetustiores pars cuique sua.*

¹⁰ Concinnius in Veron., *Expedi quidem tibi.*

¹¹ In Veron. ms. non sine uno alteroque mendo, *Sed ut ad (pro ab) se recedens memoria (num pro mœrore?) suæ mortis relevaretur.*

¹² Id ipso anno accidisse notat Bollandus, quo mortuus est S. Antonius, Vid. *Chronic. ad ann. Christi 336.*

¹³ Mss., *Sed cum corpus inane, etc., anni frangent, animo vincebat*: consentit et Veron. ms.

13. *Antonii humilitas.* — Tandem fatigatus [Ver. A defatigatus] et anhelus ad habitaculum suum confecto itinere pervenit. Cui cum duo discipuli, qui ei jam longævo ministrare cœperant¹, occurrissent 11 dicentes: Ubi tandiu moratus es, pater? respondit: Væ mihi peccatori, qui falsum monachi nomen fero. Vidi Eliam, vidi Joannem in deserto et vere vidi Paulum in paradiso. Et sic oro compresso, et manu verberans pectus, ex cellula pallium protulit. Rogantibusque discipulis, ut plenius quidnam rei esset exponeret, ait: *Tempus tacendi, ettempus loquendi* (Eccl. III, 7).

14. *Pauli anima inter angelorum choros.* — Tunc egressus foras, et ne medicum quidem cibi sumens, per viam qua venerat, regressus est [Ver. regrediebatur], illum sitiens, illum videre desiderans, illum oculis ac tota mente complectens. Timebat enim, quod et evenit, ne se absente, Christo debitum² spiritum redderet. Cumque jam dies alia illuxisset, et trium horarum spatium remaneret, vidit³ inter angelorum caternas, inter prophetarum et apostolorum choros, niveo candore Paulum fulgentem in sublime conscendere. Et statim in faciem suam procidens, sabulum capiti superjaciebat, ploransque et ejulans, aiebat [Ver. tacet]: Cur me Paule, dimittis? cur insalutatus abis? Tam tarde notus, tam cito recedis?

15. Referebat postea beatus Antonius tanta se velocitate, quod reliquum erat viæ cucurrisse, ut ad instar avis pervolaret: nec immerito; nam introgressus speluncam, vidit [Ver. videt] genibus complicatis, erecta cervice, extensisque in altum C manibus, corpus exanime. Ac primum et ipse vivere eum credens, pariter orabat. Postquam vero ut nulla, ut solebat, suspiria precantis audivit, in flebile osculum ruens, intellexit, quod etiam cadaver sancti Deum⁴, cui omnia vivunt, officio gestus præcicaretur.

16. *Christiana traditio.* — Igitur obvoluto et prolato foras corpore, hymnos quoque et psalmos de Christiana traditione decantans, contristabatur⁵ Antonius, quod sarculum, quo terram foderet, non

¹ Erat, non satis congruo sensu, in vulgatis omnibus, qui ei longo jam tempore ministrare consueverant; certe contra Hieronymi mentem, et mss. fidem.

² Illud debitum in duobus Vatic. desideratur. Mox vero pro iter remaneret, quod ex omnium consensu mss. expressimus, cogente etiam inferiori contextu, hucusque obtinuerat contrario sensu, viam remeavisset.

³ Veron. in præsentem videt.

⁴ Sic mss. et Victorius. Vitiose enim Martian. post Erasm., Quod etiam cadaver sanctum etiam Deum, etc.

⁵ Veronensis, alique mss. Prolato foras corpore, psalmis quoque ex Christiana traditione cantatis, contristabatur, etc.

⁶ In Veron. mss., Habebat. Fluctuansque vario, etc. reputans: Si, etc. absque interposito verbo dicebat.

⁷ Duo Vatic., Moriar et ego, ut, etc.

⁸ Unus Vatic., scabare, alter excavare, et capacem

locum effodere: mox quoque commotu aurium uno verbo pro cum motu; alter Vatic. antiquior cum nutu. Ver. postulaturi.

⁹ Mss. una serie. Uille animadverteret; et paulo post duo Vaticani sibi servirent pro Deum esse sentirent; alter quod cum muta quoque animalia sentirent. Ver. Deum esse tacet.

¹⁰ Haud recte erat in fossam. Verius unus Reginae ms., in fossa; verissima autem reliquorum mss. lectio visa est effossam, scilicet humum, etc. Tum Ver., dies illuxerat alia.

¹¹ Erat, lino, quodque vitiosum a Victorio notatum antea, prædia pro pretia, penes Martian., cui solemne est Erasmus, cæteris libris inconsultis, describere. Hieronymus vero locum imitatus est ex Tertulliani libro De Habit. Muliebr., c. 9: « Uno lino decies sestertium inseritur. » Est autem filum cui margaritæ et gemmæ inseruntur, et monilia fiunt. Veron. tamen et lino pro filo, et pretia pro prædia habet.

17. *Comparatio Pauli et divitum sæculi.* — Libet in fine opusculi eos interrogare, qui sua patrimonia ignorant, qui domos marmoribus vestiunt, qui uno filo villarum insuunt prædia¹¹; huic seni nudo

locum effodere: mox quoque commotu aurium uno verbo pro cum motu; alter Vatic. antiquior cum nutu. Ver. postulaturi.

⁹ Mss. una serie. Uille animadverteret; et paulo post duo Vaticani sibi servirent pro Deum esse sentirent; alter quod cum muta quoque animalia sentirent. Ver. Deum esse tacet.

¹⁰ Haud recte erat in fossam. Verius unus Reginae ms., in fossa; verissima autem reliquorum mss. lectio visa est effossam, scilicet humum, etc. Tum Ver., dies illuxerat alia.

¹¹ Erat, lino, quodque vitiosum a Victorio notatum antea, prædia pro pretia, penes Martian., cui solemne est Erasmus, cæteris libris inconsultis, describere. Hieronymus vero locum imitatus est ex Tertulliani libro De Habit. Muliebr., c. 9: « Uno lino decies sestertium inseritur. » Est autem filum cui margaritæ et gemmæ inseruntur, et monilia fiunt. Veron. tamen et lino pro filo, et pretia pro prædia habet.

[*Al. seminudo*] quid unquam defuit? Vos gemma bibitis, ille naturæ concavis manibus satisfecit¹. Vos in tunicis aurum textitis, ille ne vilissimi quidem indumentum **13** habuit mancipii vestri. Sed e contrario illi pauperulo paradisi patet, vos auratos gehenna suscipiet. Ille vestem Christi, nudus licet, tamen servavit; vos vestiti sericis, indumentum Christi perdidistis. Paulus vilissimo pulvere coopertus jacet resurrecturus in gloriam: vos operosa saxis² sepulcra premunt cum vestris

¹ Vid. infra lib. II *Contra Jovinian.* et Laertium, in Diogene. Mox duo mss., *Tunicis auro textis.*

² *Al. saxi* quam vocem penitus omittunt alii.

³ Veronen., *cum meritis suis*, in aliis cum *regnis*, pro *pennis* Martian. utrumque atroxuit. Cæterum

opibus arsuros. Parcite, quæso, vos [*Al. vobis*], parcite saltem divitiis quas amatis. Cur et mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus? cur ambitio inter luctus lacrymasque non cessat? An cadavera divitum nisi in serico putrescere nesciunt?

18. Obsecro, quicumque hæc legis, ut Hieronymi peccatoris memineris; cui si Dominus optionem daret, multo magis eligeret tunicam Pauli cum meritis ejus, quam regum purpuras cum pœnis suis³.

Vatic. unus hæc ad finem addit: « Finit vita beati Pauli Monachi, quam scripsit Hieronymus presbyter, qui fuit ante sanctum Antonium, quem ipse sepelivit in Eremo. Hic nunquam fuit in civitatibus, postquam in solitudine moratus est. »

VITA S. HILARIONIS.

Hilarion monachus, Thabathæ, Palæstinæ vico, ortus, ac magni Antonii discipulus, quanta abstinencia ac sanctitate vitam duxerit, quantisque etiam in solitudine inclaruerit miraculis, copiose describit Hieronymus, in eoque exemplar perfecti monachi proponit.

PROLOGUS¹.

1. Scripturus Vitam beati Hilarionis, habitatorum ejus invoco Spiritum sanctum; ut qui illi virtutes largitus est, mihi ad narrandas eas sermonem tribuat, ut facta dictis exæquentur. Eorum enim qui fecere, virtus (ut ait Crispus) tanta habetur, quantum² eam verbis potuere extollere præclara ingenia. Alexander Magnus Macedo, quem vel arietem³, vel pardum, vel hircum caprarum Daniel vocat, cum ad Achillis tumulum pervenisset: Felicem te⁴, ait, juvenis, qui magno frueris [*Al. fruaris*] præcone meritorum! Homerum videlicet significans. Porro mihi tanti ac talis viri conversatio [*Al. conversio*]. Vitaque dicenda est, ut Homerus quoque si adesset, vel invideret materiam, vel succumberet. Quanquam enim sanctus Epiphanius Salaminæ Cypri episcopus, qui cum Hilarione plurimum versatus est, laudem ejus brevi epistola scripserit⁵, quæ vulgo legitur; tamen aliud est locis communibus laudare defunctum, aliud defuncti proprias narrare virtutes.

¹ Scripta circ. an 390.

² In Vitis Patrum Prologo isthæc præponitur obtestatio: « In sanctis orationibus tuis memento mei, decus et dignitas virginum, Nonna Asella; » atque adeo in fine Vitæ: « Opto ut in Christo permanens, et memor in orationibus tuis sis mei, virgo sacratissima. » Hinc Asellæ inscribi historiam abs Hieronymo nonnulli arbitrati sunt, sed, cum neque in aliis editis, neque in ullis mss. verba illa inveniantur, nihil video pro certo constitui posse.

³ Victor. *virtutes, ut ait Crispus, tanta habentur merita quantum*, etc. haud recte. Vid. Sallust. in Catil., c. 8.

B Unde et nos favore magis illius, quam injuria, cæptum ab eo opus aggredientes, maledicorum voces contemnimus: qui olim detrahentes Paulo meo, nunc forte detrahent et Hilarioni: illum solitudinis calumniati, huic objicientes frequentiam: ut qui semper latuit, non **14** fuisse; qui a multis visus est, vilis existimetur. Fecerunt hoc est majores eorum quondam Pharisæi, quibus nec Joannis eremus ac jejunium, nec Domini Salvatoris turbæ, cibi, potusque placuerunt. Verum destinato operi imponam manum, et Scylleos canes obturata [*Al. obdurata*] aure transibo.

INCIPIT VITA.

2. Hilarion⁷ ortus vico Thabatha, qui circiter quinque millia a Gaza urbe Palæstinæ ad Austrum situs est, cum haberet parentes idolis deditos, rosa, ut dicitur, de spinis floruit. A quibus missus Alexandriam, grammatico traditus est: ibique quantum illa patiebatur ætas, magna ingenii et morum documenta præbuit; in brevi charus omnibus et loquendi arte gnarus. Quodque his majus

⁴ Duo Vaticani *bellua* pro *arietem*, quæ vox in alio cod. rectius omittitur.

⁵ *Felicem te*. Codex ms. Avenion. *Felicem te ais, o juvenis*, etc. Idem refertur ab Ariano, lib. I *De rebus gestis ab Alexandro Magno*, et a Plutarcho, in Alexandro. Verba Alexandri apud Vopiscum in Probo: « Felicem te, inquit, juvenis, qui talem præconem tuarum virtutum reperisti. »

⁶ Ætatem non tulit isthæc Epiphaniæ epistola.

⁷ Conferendus Sozomenus lib. III, cap. 44: Τούτω (Ἰλαρίωνι) πατρὶς μὲν ἦν Θαβαθὰ, κώμη πρὸς νότον γε Γάζης κεκμένη: εἰ μὲν γὰρ, γραμματικῶς δὲ φοιτῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, etc.